

► Части на думата, които определят нейното лексикално значение:

► **корен** – носи основното значение на думата:

при - **каз** - к - а - та

► **представка** – намира се пред корена:

▶ при - **каз** - к - а - та

► **наставка** – намира се след корена:

▶ при - **каз** - **к** - а - та

► **Окончанието** стои в края на думата. С него образуваме форми за **число**, **род**, **лице** и **време** на думите.

► Съществителните, прилагателните и числителните редни имена имат нечленувани и членувани форми. Членуваните форми на имената съдържат **определителен член**:

▶ при - **каз** - **к** - **а** - **та**

► **Сродни думи** – думи с един и същи корен.

Словообразуващи морфем – формират лексикалното значение на думата. Ако се промени някоя от словообразуващите морфем, се образува друга дума:

из
в
пре
до
раз

→ ход

из

→ глед
раз
вор
пит
каз

млад

→ еж
ост
ичък

► Частите на думата, които носят нейното **лексикално значение** и **граматичните ѝ признаци**, се наричат **морфemi**.

Представки:

в- (*въ-*), *с-* (*съ-*), *у-*, *до-*, *за-*, *из-*, *не-*, *об-*, *от-*, *без-*, *заг-*, *под-*, *пре-*, *раз-* и др.

Наставки:

-ар, *-ач*, *-ва*, *-ен*, *-иц*, *-ищ*, *-к*, *-ост*, *-тел* и др.

Формообразуващи морфеми – служат за образването на различни форми на една и съща дума. Ако се промени някоя от формообразуващите морфеми, думата остава същата, но се променя нейната форма.

Независимо от това как се произнасят, **морфемите в българския език се пишат по един и същи начин.**

Как се прави морфемен анализ?

1 стъпка:

Открийте **корена**. Това става, като образувате сродни думи чрез добавяне и премахване на представки и наставки. Коренът е онази част от думата, която присъства във всички сродни думи: откривателите – крия, закривам, скрит, покривам, скривалище.

2 стъпка:

Сега вижте има ли нещо пред корена. Така ще откриете **представката** – тя е тази част от думата, която се намира пред корена: откривателите. За проверка се образуват думи със същата представка, но с други корени: отбор, отглеждам, отсъствам. В някои думи има две, а в по-редки случаи – дори и три представки.

3 стъпка:

А сега вижте как завършва думата. Ако тя е съществително, прилагателно или числително име, проверете дали е членувана, и отделете **определятелния ѝ член**: откривателите – откриватели.

Изговаря се: Пише се:

[чувство]	чу в ство
[вестник]	вест н ик
[радосни]	радос т ни

Гласната **Е** се изговаря винаги, както звучи под ударение.

Правилно: Неправилно:

Веселин	[В и с и лин]
време	[вр е м и]
ходихме	[х о д и х м и]

В думите *искам, искрен, истина, история, исполн* **ис-** е част от корена, а не представка.

4 стъпка:

След това идва ред на **окончанието** – образувайте различни нечленувани форми за род, число или за лице в зависимост от това каква част на речта е думата. Окончанието е онази част в края на думата, която се променя при образуването на формите ѝ. За да го откриете, образувайте други форми на думата и отделете тази част, която отличава дадената форма от другите: *откривател* – *откриватели*; *смел*, *смела*, *смело*, *смели*; *търси***х**, *търси***х***ме*, *търси***х***те*...

5 стъпка:

Най-накрая се открива **наставката** (една или повече) – това е частта от думата, която се намира между корена и окончанието. За проверка образувайте думи със същата наставка (или наставки), но с други корени. В думата *откривателите* има две наставки: **-ва-** и **-тел-**: *каз***ва***м*, *тръг***ва***м*, *поч***ва***м*; *жител*, *гадател*, *учител*.

Прочетете един любопитен текст за облеклото на гревните атиняни.

Атинското население представлявало необичайно ярка картина. Дрехите на атиняните били ярки и пъстроцветни, особено у младите – пурпурни, червени, зелени и сини. Никои мъж не се облечал в жълто. Жълтото било приемливо само за жени. Белите дрехи били обточени с ярки кантове.

Женското облекло било изключително просто – състояло се от хитон, спускащ се до петите. В тази дреха полата и елекът били едно цяло. Понякога дрехата имала ръкави, а понякога оставяла открити раменете, като се закопчавала на плещите с катарамы. Това било облекло, ушито от мека и тежка материя, главно вълнена, но понякога и памучна. Най-често тази „рокля“ била бяла, с цветна ивица по долния ръб. Пристягала се с пояс, чрез който можело да се променя формата ѝ. Девойките носели пояса на талията, а омъжените – под гърдите. Ръцете оставали открити.

Описаната дреха била домашна, неприлично било жените да се появят в такъв вид на улицата. Пък и не била особено топла. Затова на излизане жените слагали наметало. Голямо внимание се отдавало на умение то да увиеш около себе си това бяло или розово парче плат, широко половин метър и два и половина пъти по-дълго, обточено с пурпурна или черна лента.

От интернет

?

1 Препишете думите и подчертайте представката във всяка от тях.

представлявало, обточени, изключително, състояло се, уиито, пристягала се, отдавало се, омъжените, оставали, открити, описаната

2 Състезавайте се кой ще измисли и ще напише повече думи с представките *пред-*, *из-*, *от-*.

3 Прочетете отново първия и последния абзац на текста и открийте в първия едно, а в последния – две съ-

► Съществуват **корени омоними** – те имат еднакъв звуков състав, но са различни по значение. Разликата в смисъла им се откроява благодарение на другите словообразуващи и формообразуващи морфем, с които се съчетават. Сравнете:

нос	нося
носле	носач
носен	пренос
чинонос	вносител

► В някои думи има не един, а два корена. Такива думи се наричат **сложни думи**.

► Груба **правописна грешка** под влияние на изговора е:

► да се напише буква за **беззвучна съгласна** вместо буква за **звучна съгласна** или обратното:

b ↔ *p*

v ↔ *f*

g ↔ *k*

g ↔ *t*

ж ↔ *ш*

z ↔ *c*

► да се напише буква за **тясна гласна** вместо буква за **широка гласна** или обратното:

a ↔ *ъ*

e ↔ *и*

o ↔ *у*

► **Правете проверка за правописа:**

ществителни имена, които се състоят само от корен. Напишете всичките им форми и направете извод какви са те като части на речта.

4 Напишете колкото се може повече сродни думи на всяка от думите, които записахте според условието на задача 3.

5 В първия абзац на текста е употребена една сложна дума. Запишете я и образуйте две групи нейни сродни думи: едната – с първия, а другата – с втория ѝ корен.

6 Прочетете още един текст, който ще ви пренесе в Древна Атина.

От 7- до 16-годишна възраст момчетата в Древна Атина постъпвали в основно училище. В него се изучавали основно четене и писане, а след това – и различни науки. Учебните предмети обхващали: четене, писане, литература, музика, пеене, математика и рисуване.

Началното училище полагало основите на хармоничното духовно възпитание. От 12-годишни момчетата започвали заниманията си в гимнастическо училище, където разширявали началното си образование. В гимнастическото училище младежите изучавали 5 дисциплини: бягане, скачане, борба, хвърляне на копие, хвърляне на диск.

► да се напише буква за **тясна гласна** вместо буква за **широка гласна** или обратното:

a ↔ *ъ*

e ↔ *и*

o ↔ *у*

► **Правете проверка за правописа:**

► на **съгласни** – като образувате форма на думата или намерите нейна сродна дума, в която съмнителната съгласна е пред гласна: *род* – *родове*, *мис* – *мисъл*...;

► на **гласни** – като образувате форма на думата или намерите нейна сродна дума, в която съмнителната гласна е под ударение: *духовен* – *дух*, *самотен* – *сам*.

► Ако се съмнявате за правописа и правоговора на някоя дума, правете проверка в речник.

От 7- до 16-годишна възраст момчетата в Древна Атина постъпвали в основно училище. В него се изучавали основно четене и писане, а след това – и различни науки. Учебните предмети обхващали: четене, писане, литература, музика, пеене, математика и рисуване.

Началното училище полагало основите на хармоничното духовно възпитание. От 12-годишни момчетата започвали заниманията си в гимнастическо училище, където разширявали началното си образование. В гимнастическото училище младежите изучавали 5 дисциплини: бягане, скачане, борба, хвърляне на копие, хвърляне на диск.

В първия абзац са употребени четири сродни думи. Открийте ги и ги запишете. Направете им морфемен анализ.

7 Думите *четене, писане, пеене, бягане, скачане* назовават дисциплини, изучавани в древното атинско училище. Направете им морфемен анализ и ще откриете, че те имат еднакъв морфемен строеж. Като използвате знаците за означаването на различните морфемни, наричайте модела, по който са построени тези думи.

Какви са те като части на речта? Състезавайте се кой ще напише повече други думи, изградени по същия модел.

8 Препишете думите, като попълните липсващите букви.

бе_трашен, по_иквам, и_ивам, ра_тояние, и_креност

Докажете, че сте работили вярно, като направите морфемен анализ.